

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

EN César August Torras, el nostre il·lustre president i director, el capdavanter entusiasta i apòstol infadigable, el gran patriota, l'enamorat de la nostra terra, el qui més la coneixia per haver-la seguida pam a pam pèr valls i serralades, ha mort. Aquesta pèrdua, veritablement irreparable, aquest cop punyent, ens ha sorprés en plena organització de l'homenatge que tot l'Excursionisme Català anava a dedicar al constant guiador de son nombrós estol. En aquests moments de dol intens, creiem preferible a tota paraula, un respectuós i més significatiu silenci.

Un altre dia el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA dedicarà a la bona memòria d'En Torras, el seu merescut homenatge, més engrandit, ara que dissortadament la seva modèstia no pot ésser obstacle a les nostres sentides manifestacions. Mentrestant, limitem-nos a constatar la trista nova de la seva mort, el nostre pregon sentiment i la nostra enyorivola i perdurable recordança.

Notes d'excursions per la Conca de Meià

L'ACCÉS més ràpid i còmode a la Conca o Vall de Meià és fer-lo per Tàrraga i Artesa de Segre, d'on als 2 quilòmetres es deixa la carretera general que puja cap a la Collada de Comiols i s'agafa la carretera de la Mancomunitat que passant per Alentorn porta a Vilanova de Meià, amb un recorregut de 12 quilòmetres. De molt poc temps ençà, hi ha un servei d'auto-camió que condueix el correu i que està disposat de manera per transportar a l'ensems, passatgers i càrrega, esmerçant en el trajecte una hora. Surt d'Artesa a la tarda, després de l'arribada de l'automòbil públic procedent de Tàrraga.

No essent el nostre propòsit escriure una guia detallada de la comarca dita, ni menys una monografia de la mateixa, que per ambdues coses estem mancats d'aptituds, hem cregut seria més interessant començar la ressenya per un altre costat no tan planer, però més atractívol, a fi de donar al present treball el veritable caràcter d'excursió que ha estat l'únic intent nostre. Explicat aquest, començarem la tasca partint de Camarasa i l'acabarem al mateix punt de partida, ço és, seguint un triangle des de l'entreforc dels rius Noguera Pallaresa i el Segre, remuntant primer la conca d'aquest últim fins a la serra de Bonrepòs, recorrent després tota la serra del Montsech oriental i baixant darrerament pel costat del Noguera Pallaresa.

El trajecte de Barcelona a Camarasa pot fer-se en tren fins a Balaguer, d'on surt un ramal de carretera que té 10 quilòmetres fins a Camarasa i amb altres 3 quilòmetres més es va a la resclosa i embassament pertanyents a la Companyia «Riegos y Fuerza del Ebro, S. A.»

Per haver-ho fet ja en altre ocasió (1) i no voler caure en repeticions, ens excusem de parlar de la vila de Camarasa, capital de l'antic marquesat de son nom, que, en gran part, recorrerem durant la present ressenya.

En arribar a Camarasa el paisatge pren un aire muntanyenc i aspre. La vila està bellament situada al repeu de la muntanya de Sant Jordi, albirant-se a mà esquerra l'enesprada serra de Montroig,

1 Butlletí C. E. de C., vol. XXIX, pàg. 213.

i, entre aquesta i la de Carbonera, baixa encaixonat el riu Segre. A pocs minuts de la vila hi ha un pont de set arcades, una d'elles enderrocada i substituïda per taulons de fusta. És un pont molt antic que es suposa pertanyia a una via romana. Més enllà, s'entra dins l'engorjat, cridant l'atenció dalt de la serra de Montroig, la grandiosa obertura de la cova del Tabac, situada a tres cents metres sobre el nivell del riu.

A la dreta de la carretera queden, dessota d'unes punxagudes penyes, uns quants xalets de fusta pertanyents a alts empleats de la indicada Companyia. Més enllà, la gorja s'estreny considerablement, deixant sols el pas just al riu i a la carretera, tallada aquesta tota ella, a la roca viva per mitjà de barrinades. Es un tros de camí de feréstega bellesa, llevant-li però, en la actualitat, bona cosa de la seva antiga rudesia i solitud, les barraques que es veuen a banda i banda del riu, que, junt amb l'edifici de la Central hidro-elèctrica, ha construït allí la mentada Companyia, tocant al mateix aiguabarreig dels rius Segre i Noguera Pallaresa. (Làm. LII). Causa, en canvi, forta impressió, el colossal mur de pedra que embassa les aigües d'aquest darrer riu. Està considerada la tal presa, com la segona del món en importància per la seva alçària, car té uns noranta tres metres, qual salt de vuitanta un metres produeix una força de 40.000 HP que transformen en electricitat dues grans turbines. La capacitat total projectada de la dita Central és de 100.000 HP.

Una passarel·la de fusta i un pont de ferro posen en comunicació les diferents dependències que, com havem dit, hi ha escampades a ambdues riberes del riu. Per pujar dalt del mur de la presa hi ha un funicular a la dreta del Noguera i un camí molt costarut a la seva esquerra, obert a la dura penya i que, en cert indret, passa per dins d'una foradada.

Deixem ara el Noguera Pallaresa, qual riu trobarem altra vegada més endavant, i endinsem-nos en el formós engorjat per on corre oprimint el Segre, tenint per parets altes i encinglerades penyes. Es passa tot seguit a la ribera dreta del riu per un pont penjat de fusta i no deixant les aigües espai pel camí, s'enfila aquest per una canal, que forma un petit torrent. Molt en amunt de la canal, el camí es trifurca; el de l'esquerra va a l'embassament o sigui cap al Noguera Pallaresa; el del mig porta a La Massana i el de la dreta continua seguint el curs del Segre a gran alçària, disfrutant-se sempre de l'imposant espectacle d'aquella estreta gorja, tancada per ponent per la cantelluda serra de Montroig.

Al peu mateix del camí, que es coneix pel nom dels Graells de

Mouvera, es troba la font del Coscoll, qual lloc convida a reposar de la forta pujada. El camí segueix ascendint i passada una hora aproximadament des de la ribera del riu, s'assoleix el seu punt culminant, albirant-se sempre a gran fondària el curs de les aigües i a la seva esquerra els cingles de la Feixa Fonda.

No deixant mai les envistes del riu, el camí comença a baixar i als vint-i-cinc minuts poc més o menys, s'arriba a cert indret on s'havia senyalat pels tècnics com l'alçària màxima que havien de pujar les aigües del Segre, cas de realitzar-se el projecte de tancar el riu més avall o sigui prop de la presa del Noguera Pallaresa, qual obra no es considera gens difícil com a treball d'enginyeria, però, en canvi, resultaria molt costosa per les importants indemnitzacions de terrenys que s'haurien d'expropiar, puix, segons sembla, els efectes de l'embassament arribarien fins a l'extensa i rica horta d'Artesa i inclús algunes de les cases d'aquella població, quedarien inundades. Es diu també, que davant de les esmentades dificultats, s'ha renunciat a portar a cap aquesta obra, projectant-se en son lloc desviar les aigües del Segre més amunt d'Artesa i per mitjà d'una canal conduir-les a la Central ja nomenada.

En avall del camí, es troba un petit lladoner on es veuen dues creuetes gravades a la soca amb un ganivet. Recorden aquestes creus, l'haver-se trobat penjada al lladoner una nena, de qual fet fa cosa de sis o set anys.

L'engorjat s'exempli un xic, albirant-se enlairada a l'altre costat del riu, una masia, única habitació humana que hi ha en tot aquest tros de camí. Travessa després el riu un altre congost de no molta llargària i un còp s'ha acabat, s'albira ja el castell d'Alós, situat dalt d'un puig inexpugnable per aquell indret. Es segueix sempre per la ribera dreta del riu, deixant-se en el mateix costat un pont antic de tres arcades, enfonsada la central i substituïda per una passarel·la de fusta. Per la possessió d'aquest pont, es lliuraren en diferents èpoques sagnants i aferrissades lluites que prou ho denota son deplorable estat actual. (Làm. LII).

Aquest darrer trajecte o sigui des del lladoner fins al pont, es fa en una hora llarga, arribant-se als pocs minuts a

Alós, vila d'uns 1.000 habitants, edificada a redós de l'antic castell senyorial, enfilant-se les cases fins prop del mateix cim del tossal on s'alcen les importants despulles d'aquell. No és d'estranyar, doncs, que els carrers resultin tortuosos i molt costaruts, no brillant tampoc per la seva netedat. És remarcable, però, la seva pintoresca situació, ço que junt amb les interessants restes que guarda de son

passat, compensen de sobres les poques comoditats que es troben en el poble.

L'església parroquial, situada a la part baixa de la vila, és un edifici d'aspecte molt pobre amb les parets exteriors completament llises. El seu patró és Sant Fèlix, la imatge del qual està col·locada al mig de l'altar major, formós retaule de pedra policromada, que apar pertànyer a la xv^a centúria amb afegidures d'època posterior. Formen el retaule sis requadres per banda amb escenes en relleu de la vida del titular. En els angles superiors dels requadres es veuen uns escuts amb dos quaters tenint esculpits una ala i un ós, volent segurament designar la divisa o armes de la vila o del donant del retaule. (Làrn. LIII).

Adossat al mur esquer del temple, hi ha un altre retaule gòtic, no tan gran, però de millor escultura que l'anterior. És de pedra tova, lleugerament policromat, ço que li dona una certa unitat de to que el

fa molt simpàtic a la vista. A la part central hi ha les imatges de Sant Pere Màrtir i de la Verge Maria, cobricelades cada una per un alt pinacle. En els costats hi ha sis requadres per banda, formant tres pisos on es veuen representats en relleu diferents passatges de la vida de Sant Pere Màrtir a la part dreta, i de la Santa Verge en la de l'esquerra, mancant a ambdós cossos del retaule el seu aca-

Atós.—Imatge de Santa Anna

bament, per estar trencats. Repartits en els requadres es veuen també uns petits escuts amb una ala i una creu. Relliga la part inferior del retaule una llarga i estreta pradella amb gran nombre de sants i de santes.

A la dreta del creuer hi ha l'altar de N. D. del Roser, d'estil renaixement, amb escuts que ostenten les mateixes divises que figuren a l'altar major. En un altre altar es veu una bonica imatge de Santa Anna, de talla policromada pertanyent a les darreries de la ^{xiv}a centúria i per acabar la descripció del més notable que posseeix la parròquia, s'ha de consignar un antic i interessant Sant Crist de talla, que pot atribuir-se també a la mateixa indicada època.

L'actual temple no és segurament el primitiu de la vila, ni és de creure que estigués tampoc edificat en el mateix lloc d'ara sinó que, seguint la costum general establerta, estaria dintre o quasi tocant al castell, ja que es troba en documents que el bisbe d'Urgell, Guillem Guifred, consagrà en 1055 una església baix l'advocació de Sant Fèlix, Sant Joan i Sant Pere *in castro Alós* (1).

Quinze anys abans, en 1040, en el testament atorgat per Eriball, bisbe d'Urgell, ja es dona com existent el castell d'Alós (2).

La importància d'aquest castell ho denoten encara prou bé les grandioses despulles de ses velles edificacions i els gruixuts murs que ocupen l'allargat cim del turó. La torra de l'homenatge mig partida pels llamps i la mà inoxerable del temps, sobressurt considerablement de l'alta muralla que hi ha a l'extrem Nord del castell. Formant un sol cos amb la torre s'aixeca un curiós edifici també en ruïnes, quedant al descobert uns compartiments, dos a peu pla i altres dos al dessobre, els sostres dels quals són de volta de punta d'atmetlla. Un d'aquets compartiments o sales, servia de capella en època molt moderna, coneixent-se encara aquesta part del castell per la Torra de la Mare de Déu. La incultura que per dissort domina arreu i el poc o gens d'interés de qui podia evitar-ho, han acabat de completar la destrucció d'aquelles històriques ruïnes. (Là. LIII).

Com en la majoria dels castells de la nostra terra, lo trocejat i migradesa de les seves despulles fan que sigui quasi un impossible la seva reconstrucció, ni tan sols ideal. Difícil resulta també fer-ne la seva història per la manca de documents i d'arxius senyorials. La data de 1040 de què havem fet esment fa poc, és la primera que documentalment, segons les nostres recerques, prova l'existència del castell d'Alós. Probablement en aquella època o pocs anys des-

1 P. JAUME VILLANUEVA, *Viaje literario*, vol. X pág. 187.

2 id. id. obra esmentada, Apèndix vol. II pág. 330.

prés, devia ja pertànyer al famós Arnau Mir de Tost, puix en el testament atorgat en 1071 per aquest cavaller, en fa donació a la seva filla, la vescomtesa Ledgarda i al seu nét Grau, Garau o Geralt (1).

Passà bentost a dependre directament dels comtes d'Urgell, per tal com N'Ermengol IV de Gerp (1065-1092) en el seu testament fet en 1090, disposà que si un cop mort, la seva vídua Adelaidis no volgués viure en el comtat i preferís retirar-se a Provença, el seu fill i hereu Ermengol, li havia de redimir i treure el senyoriu del castell d'Alós, etc., etc. (2).

Sembla que fos consuetud en els comtes d'Urgell, el cedir a llurs mullers el castell d'Alós. Així veiem que N'Ermengol VII, el de València (1154-1184), el cedeix a Na Dolça (3) i poc temps després de la mort d'aquell, el seu fill Ermengol VIII (1184-1208) a vint dels idus de febrer de l'any 1185, també en fa donació a la comtesa Elvira (4).

En morir en 1272 En Jaume de Cervera, l'heretà la seva filla Guillermona, la qual per ordre del rei Jaume I (1213-1276) passà a habitar el castell d'Alós junt amb la seva mare. Pertanyia aleshores dit castell a En Pere d'Ayerbe, fill bastard del rei (5).

Havent renyit el d'Ayerbe amb el seu germà el rei Pere II, el Gran, (1276-1285) aquest li prengué els seus dominis, però en 1282 els hi retornà. L'any següent tornaren a no entendre's i el rei procedí de nou contra el bastard, qui morí en 1290 deixant un fill nomenat també Pere, el qual heretà el senyoriu d'Ayerbe (6).

En aquesta època es mogué una curiosa competència judicial entre la vila d'Alós i els comuns de Baldomar i la Nou. La primera nombrà a 7 de les kalendes de febrer de l'any 1283 àrbitre a Arnau de Puigredó per dirimir amigablement el que s'havia mogut i es podia mourer entre dits comuns. Després al·leguen els d'Alós que En Jaume de Cervera, senyor de Baldomar, la Nou i d'Alós, abans de morir els recomenà la guarda i conservació del castell d'Alós, fins i tant que sa filla tingués dotze anys: i que havent aplicat a tal fi dos mil sous, els pertocava contribuir als de Baldomar i la Nou, amb la quarta part. Aquets dos comuns no creient que s'haguessin gastat dos mil sous, neguen que tinguin de pagar res, sinó

1 JOAQUIM MIRET I SANS, *El Vizcondado de Castellbó*, pág. 77.

2 GERONI PUJADAS, *Crònica de Catalunya*.

3 D. MONFAR, *Historia dels Comtes d'Urgell*, vol. I, pág. 419.

4 JOAQUIM MIRET I SANS, obra citada, pág. 169.

5 FRANCESC CARRERAS I CANDI. *Caciquisme polític en segle XIII^a*. Boletín de la Real Academia de Buenas Letras, de Barcelona, volúm III, 1905.

6 FRANCESC CARRERAS I CANDI, obra esmentada.

les despeses d'atalaia o sentinelles. I a la fi, no hi hagué sentència (1).

L'any 1297 era senyor d'Alós En Llop de Luna, (2) i en 1299 sona un Arnau d'Alós com a procurador del noble Guillem de Montcada, segons una venda feta pel rei Jaume II (1291-1327) del dret de bovatge, terratge i herbatge a favor dels nobles, viles i llocs de Catalunya, pels molts serveis i diners que n'havia rebut (3).

El mateix rei Jaume II, tenint que pagar mil lliures jaqueses als marmesors de Na Faidida, vídua del comte d'Urgell, Ermengol X de Cabrera (1278-1314), per a seguretat de les mateixes els donà els castells i viles d'Alós, Meià i altres (4).

El rei Anfos III, *El Benigne*, (1327-1336) estant a Lleyda, feu donació a 1 de juliol de 1330 del Marquesat de Camarasa, del qual pertanyia aquest castell d'Alós de tan gran renom, a son fill l'infant Ferran. La mare d'aquest, la reina Elionor de Castella, retingué aquells llocs i es quedà amb ells, però després entrà a posseir-los son fill, el qual, en morir nomenà hereu al comte Pere d'Urgell, qui, malgrat el molt que s'hi esforçà, no pogué obtenir que tornessin a sa casa. Els posseí el rei Pere III, *el Cerimoniós*, (1336-1387) fins l'any 1386 en que, a 22 de gener del propi any els cedí a l'infant Martí, son fill, amb certs pactes i retencions. Després, a 11 de gener de 1392 trobant-se l'infant a Amposta, vengué o donà els nomenats llocs i terres a la Duquesa, la seva muller, en pagament de certa quantitat en què li havia empenyat el comtat de Luna, estat i patrimoni de dita senyora. Aquesta pretengué vendre els repetits llocs al també susdit Pere, comte d'Urgell, per 50.000 florins, però l'infant Martí no volgué aprovar-ho i en son lloc manà que es cedissin pel mateix preu als Pahers de Lleyda, qual venda confirmà a 5 de maig de 1396 (5).

Com a senyors del Marquesat, concediren els Pahers de Lleyda a 18 de desembre de 1422, als comuns d'Alós i d'altres viles, la la creació d'un censal (6).

En 1456 pertanyia el senyoriu d'Alós al cavaller Lluís Coscó (7) i en 1645 fou ocupat aquest lloc per les forces del virrei comte d'Harcourt.

1 P. JAUME CARESMAR. N.º 2.163 de la Col·lecció de documents.

2 FRANCESC CARRERAS I CANDI. Obra esmentada.

3 P. CARESMAR, document n.º 1.839.

4 D. MONFAR, obra citada, vol. II pág. 61.

5 " " " " " 230 al 234.

6 P. CARESMAR, document n.º 2.500.

7 " " " " 1.850.

El títol de marquès d'Alós data de l'any 1747 en què l'atorgà el rei Carles III (1759-1788) al general N'Antoni d'Alós i de Riu, fill de Moià, qui guerrejà en la guerra de Successió i en les campanyes d'Itàlia a favor de la casa de Borbó (1).

L'any 1831 el poble d'Alós era del Corregiment de Lleyda i el senyoriu de la Catedral de la de Seu d'Urgell (2).

Es surt d'Alós pel cantó de llevant, per un camí de ferradura que quasi sempre planejant, segueix per la vorera dreta del riu l'arenys del qual agafa molta amplada en aquell indret. Al darrer terme, es veuen el rocós puig de Rubió i les muntanyes de Salgar i de Montçóns. En ésser dessota del primer, el riu fa una sobtada inflexió passant engorjat fregant les enesprades parets de l'esmentat puig, del que sobressurt l'alta torre del castell de Rubió, enrunat del tot en l'actualitat. No fa molts anys que encara es conservava bona cosa del castell, inclús la seva capella, l'especial cura de la qual havia recomanat el bisbe Doctor Laguarda, quan regentava la mitra d'Urgell, però malgrat això i sols perquè sí, hi feren explotar una barrinada que aterrà un gran pany de paret i deixà en runes tot el demés.

El poblet de Rubió, que pertany al municipi de Foradada, té poc més de 200 veïns i està edificat a l'extrem del sobredit puig albirant-se des del camí quasi no més, les cases de la part baixa del poble o sigui el Rubió de baix o de *Sols*. La parròquia té per patró a Sant Miquel. D'aquest lloc ja se'n parla de molt antic, puix quan N'Ermengol de Gerp (1065-1092) premià els que l'ajudaren a la conquesta de Balaguer, concedí el senyoriu de Rubió a En Guillem de Meià (3).

En la célebre batalla de les Navas de Tolosa—16 de juliol de 1212—hi assistí un Guillem de Rubió acompanyant el vescomte Guerau de Cabrera (4).

De Rubió a Alós hi ha quaranta cinc minuts i en cosa de mitja hora més, es va a

BALDOMAR, qual poble té uns 450 habitants i està situat a la ribera dreta i no gaire lluny del Segre, al qual desemboca allí mateix el riu Boix, que baixa del Montsech, després d'haver recorregut ses aigües quinze quilòmetres aproximadament.

Ofereix Baldomar l'aspecte vulgar dels pobles rurals sense tenir cap edifici ni cosa notable. Pel costat de migjorn es troba abans d'en-

1 *Diccionari Espasa*.

2 *Geografia General de Catalunya*, vol. de Lleyda.

3 MONFAR, obra citada, vol. I pág. 351.

4 D. MONFAR, obra esmentada, vol. I pág. 451.

trar al poble, una senzilla creu de pedra en el nus de la qual hi ha gravada la data de 1898. Al cantó oposat, hi ha l'església parroquial baix l'advocació de N. D. de l'Assumpta. És un temple bastant petit i atrotinat amb una espadanya damunt el frontis, oferint un conjunt de gran migradesa. L'únic que s'hi veu un xic remarcable, és una creu processonal de coure, d'estil plateresc.

Des de Baldomar pot anar-se per regulars camins carreters a Alentorn i també a Artesa de Segre passant pel lloc de Vernet, que és un agregat de la primera de les susdites poblacions, de la qual dista 3 quilòmetres. Quan la guerra que feu Mateu, comte de Foix, la seva gent combaté aquest lloc, la defensa del qual estava encomenada a En Joan de Cardona. L'assaltaren per dues vegades sense poder guanyar el castell i aleshores, passant allí el Segre, anaren a sorprendre Artesa (1).

En 10 de març de 1426 el rei Anfós *el Gran*, vengué el lloc i castell de Vernet, pel preu de cinc cents florins d'or, a En Jaume Piquer (2).

Parlant de Vernet diu una corrandia, que:

Els de Vernet
toquen l'aigua amb els morros
i es moren de sed.

Es voldrà segurament al·ludir amb això la deixadesa de no ténir aconduïda l'aigua del riu per subvenir a les necessitats del poble. En canvi, devem fer constar en son elogi que havien fet aixecar, pagant-lo amb fondos comunals, un pont de ferro que s'emportà la gran riuada de l'octubre de 1907. Ara hi ha en el mateix punt, un altre pont, molt esvelt, construït per la Mancomunitat de Catalunya i inaugurat a darrers de l'any passat, havent-se celebrat amb tal motiu solemnes i populars festes.

Enfront mateix de Baldomar, vers ponent i a l'altre costat del Segre, s'albira l'engorjat de Salgar, que ha obert el riu entremig de la muntanya de Segué i l'aspres Munt de Montçonis, els grans estimballs dels quals produeixen una bonica visió.

Pel cantó nord, surt el camí de matxos, que de Baldomar mena a la Conca de Meià. Seguint-lo, es passa primer pel costat de les hortes, trobant-se al cap de mitja hora la font de la Trilla, de molta nomenada en el país. Als quinze minuts més, es travessa el barranc

1 GERONI ZURITA, tomo II pág. 318 dels «*Anales de Aragón*».

2 MONFAR, obra esmentada, vol. II, pág. 638.

de Catarena provinent de Clua i comença aleshores la sobtada i pedregosa costa del Grau de Clua, per la qual de pujada, s'esmerça prop de mitja hora. A mà esquerra del camí queda el torrent o riuet sobredit quasi amagat per atapeïda vegetació, sentint-se sols el remor de l'aigua que baixa saltironejant per aquella fondalada les altes i encinglerades parets de la qual acaben de donar-li més formosura. Fent una no llarga marrada, pot visitar-se el poblet de Clua, d'uns setanta habitants, amb les cases arrapades a la muntanya qual conjunt és molt pintoresc, sobressortint les despulles del casal-castell dels seus antics senyors i l'església parroquial, que té per patró a Sant Julià.

Dins del seu terme es troba una grossa pedra que sembla recordar l'existència d'un dolmen o menhir aixecat en aquell indret.

Segons una escriptura que copià el P. Pasqual (1), es vengué en 4 de setembre de l'any de la Nativitat 1405, a favor de Bernat de Vilagayano, el lloc i castell de Clua, pel preu de 1.600 florins d'or d'Aragó. Era o havia estat en aquella època els susdits lloc i castell de Clua, del senyoriu de Guerau de Manlleu i en 1668, tenia la jurisdicció civil i criminal En Salvador Sierra i Santa (2).

Tornant al Grau de Clua i agafant novament el camí, puja aquest quasi pel llom de la serra albirant-se a la dreta, molt enfonsat, el riu Boix, les aigües del qual passen encaixonades per una estreta i llarga gorja. En cert indret, hi ha el que en diuen el pont del Diable, que vist de lluny, sembla produït per una grandiosa roca que, en dependre's de la muntanya, va caure quedant aguantant-se a banda i banda del riu. El terror que es segueix és bastant aspre, ocupant els vessants de la serra un bosc baix, els petits arbres del qual no arriben a donar alegria al paisatge. Sols aquest resulta bona cosa atractivol en albirar-se, a certa distància del camí, el Santuari de Nostra Dona del Remei d'Argentera (Là. LIV), bellament edificat en un morro de la muntanya, els vessants de la qual cauen aplombats, fregant les aigües del riu Boix.

Bentost s'arriba, després de travessar un petit coll, al poblet de Gàrsola, que no tindrà gaire més de 100 habitants. La distància des de Baldomar és de dues hores aproximadament i en tres quarts més es va a Vilanova de Meià. També hi ha el camí directe de Clua des de la Conca de Meià, el qual s'enfila fins a guanyar el cim d'una

1 P. PASCUAL. *Sacræ Antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. VII pàg. 695.

2 P. FR. JOAN GASPAR ROIG I JALPI. *Tratado de las Excelencias y Antigüedades del Patronato de Santa Maria de Meyà*, pàg. 98.

baixa serra que es desprèn de la muntanya de Sant Mamert. El poblet de Clua està situat al cantó sud de dita serra.

Al voltant de l'església de Gàrsola hi ha una petita agrupació de cases que, junt amb algunes masies escampades, són tot el seu veïnat. Al peu del camí hi ha una creu de ferro amb la columna i graonada de pedra. L'esmentada església és petita i senzilla amb un campanar d'espadanya damunt del portal d'entrada. La volta interior està separada per tres arcades de punta d'atmetlla excessivament pronunciades i amb els pilans molt sortints, que apar serveixen per contrarestar l'empenta dels murs que deurién flaquejar.

Tant l'altar major, com les altres capelles, no ofereixen res de particular. L'únic interessant que hi vegérem, és un Lignum Crucis de plata de 0'30 m. alt., en el peu del qual hi ha gravada la següent data: AÑ MDLXXX (1590).

El poble de Gàrsola que forma part del municipi de Lluçà i pertany per consegüent a la baronia de dit nom, està situat a un extrem de la conca o vall de Meià, la qual domina en quasi tota la seva extensió, així com també el Montsech de Rubies.

Per anar a Vilanova, es baixa fins a trobar, al cap de mitja hora escassa, el riu de Sant Pere, conegut més amunt pel nom de riu de l'Aubac o de Santa Maria i que dessota Gàrsola s'ajunta amb el riu Boix. Un cóp travessat el riu, en quinze minuts es va a

VILANOVA DE MEIÀ, que és la població més important de la Conca, arribant a 800 el nombre de sos habitants. L'agrupació de les cases, que ocupen tot el vessant inferior del Puig de Meià és d'aspecte molt bonic i simpàtic, acabant d'enquadrar bellament el paisatge les grans cingleres que tanquen el fons. (Làm. LIV).

Havia estat aquesta vila fortificada, conservant encara un vell portal d'entrada en el carrer de Migdia tenint així mateix moltes de les cases l'aire de l'antigor. Té una plaça de forma irregular i els seus carrers són estrets i costaruts, empedrats amb petits còdols.

Dalt de tot de la vila, hi ha l'església parroquial baix l'advocació de Sant Salvador o la Transfiguració del Senyor. És un bonic temple de regulars dimensions, d'una sola nau i de primitiu pla romànic, de qual estil en resta no més part de l'absis, on es veu un bonic rosetó, i una porta lateral (Làm. LV). Posteriors i importants reformes han canviat la primitiva fesomia d'aquest edifici, transformant-lo segons la traça i gust ogivals. La porta que mira a migdia i que havem fet esment suara, està formada per la llinda i arquivoltes completament llises, sostingudes per impostes de senzilla decoració i dues columnes cilíndriques a cada costat de la porta. Els capitells estan

ornamentats amb llaceries i fulles. Al cantó oposat d'aquesta porta, hi havia un altra sortida que donava al que havia estat plaça o pati del castell, avui convertit en fossar vell. De cara a ponent s'obre la bella portalada gòtica coneguda per la *Porta de baix*, dissortosament molt malmesa, no sols per les inclemències del temps, sinò també per la manca de cultura dels homes (Là. LV). Ressegueixen ambdós costats de la porta, feixos de columnes i motllures, trencades en desenrotllar-se l'arc per capitells amb historiades representacions bíbliques en relleu, a guisa de fris. Entre la porta i el començament de l'arc, queda un estret plafó amb ornaments lobulars que arriben fins al nivell dels capitells, essent la resta de paret llisa. A la part superior d'aquest plafó, hi ha dessota un petit doser, la imatge de la Mare de Déu amb el seu fillet a la falda i als costats, a la seva dreta, els tres Reis d'Orient en actitud d'entregar llurs ofrenes al Jesuset. A l'esquerra de la Verge hi ha altres tres figures, una d'elles representant un àngel amb les ales esteses. Aquestes imatges són de pedra i malgrat el desnerit de llur tamany, l'escultura té bastant aire de moviment. Acaba de completar aquesta interessant porta, uns bells calats gòtics que ocupaven l'espai superior del portal. Bona part d'aquets calats han desaparegut, puix per tal que pogués sortir sens dificultat el tabernacle en diades de processons, es tingué la malaurada pensada de serrar-los quasi en llur totalitat. Ens excusem de fer cap comentari, car el fet per ell sol retrata els seus autors. Correspondrà segurament la repetida porta a l'època en què es reformà l'església, la que s'allargaria per aquell indret, transformant l'antiga volta de mig punt per l'actual gòtica i donant-li major alçària, com així sembla indicar-ho el triple arc triomfal del presbiteri, l'arcada més interior del qual està sostinguda a cada banda per dues columnes superposades que ostenten uns senzills capitells romànics. En la volta de l'absis, es veuen unes feixugues nervitures i en la clau hi ha representat l'Agnus Dei. (Là. LVI).

A la part alta del frontis del presbiteri, hi ha pintada la data de 1901 que correspon a la restauració feta a l'església per mossèn Joaquim Torraguitart en ocasió de l'Any Jubilar, segons commemora una làpida encastada al costat dret de la capella del Sant Crist. Adossades als murs del temple hi ha també columnes que arranquen d'uns quatre metres del sòl.

En el creuer s'observa altre canvi de gust arquitectònic, dominant l'estil del renaixement i el barroc. Daten d'aquesta nova reforma, el chor, l'altar major, l'altar del Sant Crist i potser també el del Roser, situat aquest darrer en el braç dret del creuer, dessota

d'una petita cúpula. La bonica imatge de Nostra Dona del Roser o de la Salut, és de pedra policromada; té una alçària de 0'77 m. i apar pertànyer a la xv centúria.

En el costat esquerre del creuer es conserva encara una bella cresteria gòtica que ressegueix l'arc d'entrada, fent perdre-li quelcom de son aspecte artístic, l'estar recoberta de calç i inutilitzat un dels estreps quan es col·locà el tornaveu de la trona. Aquest indret de l'església, va ésser engrandit, aixecant-hi una regular cúpula i construint un cambril on es venera la prodigiosa imatge del Sant Crist. És de talla i d'escultura molt correcta. (Làmina LVI).

El fervor amb què s'ha vingut adorant-se la susdita imatge del Sant Crist pels veïns de Vilanova i dels altres pobles dels voltants, i les moltes mercès que d'antic n'han rebut, ho descriuen amb força sentiment els goigs que li han estat dedicats. Diuen així:

VILANOVA DE MEIÀ.

Imatge de la Mare de Déu de la Salut

En l'any mil setcents quaranta
trobantse Santa Maria,
que morien a porfia,
vingué a vostra Imatge Santa
i luego mortaldat tanta
fou mudada en sanitat.

La gracia més celebrada,
fou quan un dur brigadier
destaca gent, per a esser
Vilanova al punt cremada,
però vostra Ma Sagrada
desvià tal crueltat.

A fi de donar una palpable mostra de son agraïment al Sant Crist, la vila feu vot de canviar la data de la festa major que es feia antigament el 6 d'agost, diada del seu Patró Sant Salvador, celebrant-se des d'allavors el 14 de setembre.

El fet prodigiós que ocorregué quan la pesta i que esmenten els goigs, esdevingué un any abans, ço és, en 1739, segons la nota escrita per un corrector en un llibre de l'arxiu parroquial (1). En el mateix arxiu, hi ha un altre document que fa menció d'altra greu epidèmia que sofrí aquesta vila, en què les persones i les bèsties tingueren que abandonar-la, recullint-se espargides per les moltes coves que hi ha pel terme, donant prou a comprendre l'estat de desolació en què es trobava el veïnat, el torn establert per a l'assistència dels apestats i la invocació clamorosa al Sant Crist.

El perill en què, segons els mateixos goigs, estigué la vila amenaçada d'ésser cremada per ordre d'un brigadier, pot referir-se a alguna de les diferents èpoques en què el país tingué que soportar els horrors de la guerra. La més sagnant de totes, fou quan el comte Mateu o Maties de Foix, en morir el rei Joan I (1387-1395) pretengué la corona aragonesa per a la seva muller Na Joana, filla del rei. Envaí Catalunya, aleshores, el de Foix per diversos indrets, apoderant-se a la força de molts castells de la Conca de Tremp, des d'on travessant el Montsech, anà a combatre el castell de Vilanova de Meià. En la guerra dels set anys, van ésser en gran nombre les cases cremades i enrunades pels carlins menats per En Borges de Vernet. Del castell esmentat que, com havem dit, estava situat sobre l'església parroquial, no en resta actualment quasi res.

La llarga digressió que havem cregut podia ésser interessant per provar els fets que al·ludeixen el goigs tantes vegades nomenats, ens ha allunyat de la descripció que veniem fent de l'església de Sant Salvador, per més que després del ressenyat, tot l'altre

1 Aquestes dades les dec a l'amabilitat del meu distinguit amic, l'erudit escriptor mossèn Anton Armengol, pbr., la valuosa col·laboració del qual m'ha permès donar també altres interessants detalls referents a la comarca que ens ocupa. Plau-me consignar-ho així, a l'ensem que regraciar des d'aquestes planes dit senyor.

que conté, resulta de poc valor i d'escàs mèrit artístic no conservant, que sapiguem, cap de les valuoses joies que segurament posseiria en temps passats. El P. Pascual (1) tingué ocasió de veure-hi una caixa treballada amb petites peces de vori i d'èben, formant dibuixos geomètrics, figurant-hi també les armes dels comtes d'Urgell. Dins d'aquesta hi havia altres dues caixes més antigues i petites, que contenien relíquies i un inventari d'elles datat en el segle XVI.

Poca cosa diuen les cròniques antigues referent a Vilanova de Meià. Es suposa que es construiria quan la destrucció del poble i castell que s'aixecaven dalt del puig de Meià i que per això prengué el nom de Vilanova. En temps del rei Jaume I (1213-1276) En Ramon de Cervera, en son testament atorgat a 10 de les kalendas de juny de l'any 1227, fa donació als fills de la seva segona muller Na Miracle d'Urgell nomenats Jaume i Guerau, dels llocs de Meià, etc. (2).

En 1244 apareix posseint el lloc de Meià En Jaume de Cervera a qui, en 1261 es diu senyor i baró del castell, vila i terme de Vilanova de Meià. (3).

Disfrutava la vila de Vilanova en l'edat medieval de molts privilegis, però en 1311 el rei Jaume II d'Aragó (1291-1327) la incorporà al castell de Meià. Segurament els veïns reclamarien de tal disposició, ja que l'any següent fou reincorporat el municipi a la reial corona i confirmats els antics privilegis (4).

En 1448 era castlà de la vila En Joan Pere de Vilanova, habitant en la mateixa (5).

Segons el P. Roig i Jalpi, en son temps, el cabilde d'Urgell era senyor, amb jurisdicció civil i criminal, de Vilanova de Meià i de la Vall d'Eriet, de Fabregada i de La Massana. En l'espiritual depenia del prior de Santa Maria de Meià (6).

A les sortides de la vila s'alçaven diferents creus de pedra. La que hi havia a la part baixa, ara està col·locada dins del fossar nou. Té un bonic capitell amb imatges, conservant-se de la creu sols el tronc inferior i el braç dret.

Una altra creu hi ha a la sortida superior del poble, la qual s'aixeca sobre una doble graonada, amb la basa, fust i un capitell

1 P. PASCUAL, obra citada, vol. VII pág. 691.

2 JOAQUIM MIRET I SANS, obra esmentada, pág. 177.

3 P. ROIG I JALPI, obra citada, págs. 69 i 70.

4 *Geografia General de Catalunya*, vol. de Lleyda.

5 P. CARESMAR, document 1.865

6 P. ROIG I JALPI, obra esmentada, págs. 90 i 98.

AIGUABARREIG DELS RIUS SEGRE I NOGUERA-PALLAESA

ALÓS - PONT SOBRE EL SEGRE

ALÓS - RETAULE DE PEDRA, DE L'ALTAR MAJOR

ALÓS - RUÏNES DEL CASTELL

ARGENTERA - ESSLÉSIA

VILANOVA DE MEIÀ - VISTA GENERAL

VILANOVA DE MEIÀ - PORTA GÒTICA

VILANOVA DE MEIÀ - PORTA

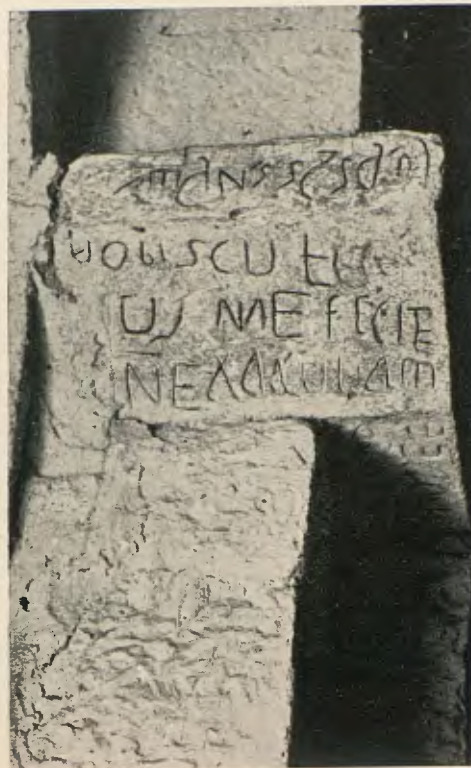
VILANOVA DE MEIÀ - SANT CRIST

VILANOVA DE MEIÀ - INTERIOR DE L'ESGLÉSIA

STA. MARIA DE MEIÀ - RETAULE

ERMITA DEL PUIG DE MEIÀ - LÁPIDA

STA. MARIA DE MEIÀ - IMATGE DE TALLA POLICROMADA
DEL SEGLE XIV

STA. MARIA DE MEIÀ - ORGA

STA. MARIA DE MEIÀ - SARCÒFAGS

ERMITA DE N.ª D.ª DEL PUIG DE MEIÀ

de pedra en bastant dolent estat. La creu és de ferro, molt senzilla i és coneguda per la creu del Portal de dalt.

En el fossar vell, es veuen escampats per terra alguns trossos d'una altra creu de pedra de les nomenades de terme, com les anteriorment descrites.

Dalt del puig que havem al·ludit diferents vegades i als vessants del qual s'assenta la població de Vilanova, hi ha la capella o santuari de Nostra Dona del Puig de Meià (Là. LX), des d'on es domina tota la Conca de son nom, arribant al lluny a distingir-se el Montserrat i les serres de Prades. La pujada és molt costaruda i cansada necessitant-se per arribar al cim una hora aproximadament.

L'esmentada església és d'estil romànic, de pla quadrilong i de volta de mig punt amb un absis semicircular de cara a orient, quasi del tot tapat per la casa de l'ermità. L'interior està arrebossat i pintat molt viroladament, tapant-se amb el gruix de la pintura els senzills ornaments romànics que resten en certs indrets dels murs i en alguns dels capitells.

Primitivament la susdita església fou dedicada a Sant Cristòfol, patró parroquial del poble i castell que als seus peus dormen en runes. Més tard, en prengué possessió la Mare de Déu, representada per una bella imatge, còpia o imitació indubtablement de la veritable Verge de Meià, que es conserva a Santa Maria. D'alguns anys ençà, ha estat substituïda la imatge antiga per altra de moderníssima i de mèrit relatiu (1).

A mà dreta de l'interior del Santuari, hi ha l'altar de Nostra Senyora dels Dolors, representada aquesta pintada sobre tela, tenint a la falda Jesús mort i als costats Sant Joan i Sant Domènec. La volta i els murs de la capella estan també pintats amb ornaments d'estil renaixement, produint tot plegat agradable aspecte. Dessota de la Dolorosa, es llegeix una inscripció que diu: «Joan Domingo Riart, ermità de la Mare de Déu del Puig de Meià - 1726».

També devem consignar el guardar-se dins de l'església, una bonica taula pintada representant el calvari amb la Crucifixió del Senyor, que apar obra del segle xv i qual composició és feta de bona mà.

Aquest Santuari pot ésser considerat com el temple més antic que es conserva en tota aquella rodalia. Segons el P. Roig i Jalpí fou en l'any 815 quan s'edificà, apoiant-se en afirmar-ho, en què ho va llegir en una pedra encaixada en el mur de l'església a mà esquerra

1 ANTONET D'ALENTORN, pseudònim de Mn. Antón Armengol. — *L'Estel de Núria*, any 4 número 89.

i al costat del portal que mira a migdia, qual inscripció descifrà com segueix: *Anno Dñi. DCCCXV. In nomine Christi præsens Ecclesia facta fuit* (1). (Làm. LVIII)

En son temps—darrer terç del segle XVIII—la vegé també el P. Pascual i aquest notable epigrafista, té exposada l'opinió que no diu res del transcrit la tal inscripció. Vàrem copiar-la nosaltres, però està molt malmesa i segons persones enteses, resulta, en l'actualitat, difícil interpretar son contingut.

Els goigs que es canten a la Verge del Puig de Meià, ens donen una altra dada referent a l'època de construcció de la seva capella. En una de ses estrofes ho expressa així:

En aquell any que corria
trenta i set despres de mil...
un bisbe molt sant i humil
molt devot de Vos, Maria
Eribalt per nom tenia
vostra església consagra.

Aquesta darrera data la confirma una Acta de consagració que copià el P. Pascual, fent-se constar en la mateixa, que consagrà l'església el bisbe Eribaldus que regia la Seu urgellenca en 1033-1042, com a successor de Sant Ermengol. Segurament estigué molt temps perduda la susdita Acta i en retrobar-se, es continuà al peu d'ella una curiosa certificació de la seva autenticitat, datada a les kalendas 11 de juny de 1676 (2).

L'antiguitat de la repetida església, també està confirmada pel testament de l'Arnau Mir de Tost, atorgat en 1071, en el qual deixa cent mancusos per l'obra de Sant Cristòfol *pro anima filii mei Arnalli quod sepultus fuit ibi* (3).

En 25 d'abril i 3 de maig de cada any, es celebren en el Santuari les tradicionals diades en què la vila, presidida per son honorable ajuntament i al so d'una orquestra, hi puja a cantar una solemne missa. La comitiva primer dóna un tomb per la vila i es desfà en començar la pujada cap a l'ermita, tornant-se a reunir en arribar dalt del pla per entrar en processó dins de l'església. Per la sego-

1 P. ROIG I JALPI, obra citada, pág. 80.

2 P. PASCUAL, obra citada, tomo 8 pág. 347. La certificació que al·ludim diu així: «Fuit prasens Scriptura per Rdos. Joannem Roig, et Andrean Tollrra con Rectores Villanova de Meyá una eun Josefo Ferrer literarum cultore et Fran. Bagils Fabrolignarioe perta in Eccl.^a Sti. Cristofori de Meyá 11 Kals. Junii a 1676».

3 JOAQUIM MIRET I SANS. *El Vizcondado de Castellbó*, pág. 77.

na de dites festes que es celebra per la festivitat de la Santa Creu, abans de la misa, el capellà beneeix el terme, qual acte celebrat en aquella altura i davant de la grandiositat de l'espai que es domina, resulta veritablement corprenedor. Un cop finida la misa, el poble s'escampa pel pla, preparant el dinar, després del qual es fan ballades. Aquest pla és bastant gran i poblat de grosses alzines, molt aclarides en l'actualitat pel braç inexorable del destralaire.

El castell estava situat a l'extrem est del puig, arran mateix d'un pregon cingle que baixa dret al riu Boix. Les edificacions agafaven una àrea bastant regular, podent-se veure encara els seus enderrocs de gruixuts murs de pedra i el basament de la torre de l'homenatge. En un altre indret del mateix puig, hi ha restes de cases enrunades tal vegada pertanyents al primitiu poble, que el comte de Foix, En Mateu, durant la invasió de què havem parlat, assetjà junt amb el castell, entrant-hi per la força de les armes a 11 de novembre de 1395, aterrant-ho tot, menys l'església de Sant Cristòfol (1).

Segurament havien estat també habitats aquells cims en temps prehistòrics, per la troballa que hi fèrem de dos dòlmens ben caracteritzats al nostre entendre. Ambdós monuments megalítics estan situats a cosa de mitja hora llarga del Puig de Meià, vers el nord-oest. Un d'ells, col·locat en la mateixa carena de la muntanya, està molt destrossat i caigudes les lloses que formaven el sostre. L'altre, és pocs minuts més enllà, al peu d'un caminet que se'n puja cap un dels portells del Montsech. Aquest darrer dolmen és conegut per la *Lluella del Llop*, estant millor conservat que el primer. La tapa de damunt es conserva intacta; és molt gran i col·locada bon xic inclinada, del qual li ha pervingut el nom que donen a l'enterrament, ja que una lluella, segons la gent del país, és una forma de parany o trampa que feien abans les criatures per caçar ocells, ço és, col·locaven a terra un còdol en sentit horitzontal i un altre apoiat al dessobre un xic inclinat i sostingut per petits branquillons. Posaven dintre uns quants grans de manera que quan l'ocell anava per menjar-se'ls, tocava els branquillons fent caure les pedres que deixaven mig estabornit l'animal.

Al mateix pla de l'ermita s'obra la boca d'un avenc que li diuen el Querant de Meià, el forat del qual baixa verticalment fins a una fondària tan extraordinària que no ha estat possible ni calcular. Sembla que hi ha un altre avenc a dos quilòmetres del Pla de Meià, en direcció a Paús, nom d'una masia que es troba arracerada al peu del Montsech.

1 P. ROIG I JALPI, obra citada, pág. 85.

Als voltants de Vilanova hi havia altres ermites, com són: la de Sant Jordi, a un quart de la població cap al sud; la de Sant Pere, a llevant; la de Sant Miquel, al nord; la de Santa Cecília, en terme de Fabregada i la de Sant Alís o Aleix, al nord-oest, de les quals, en llur majoria, no més en resta el record i de les altres, únicament les acaballes. També existia a cosa de mitja hora llarga, vers al sud, la capella de Sant Pere d'Aubac, a la vora del riu de l'Aubac o de Santa Maria. Allí hi havia hagut, segons tradició sostinguda per En Roig i Jalpí, un convent de monges benedictines (1).

Ès Vilanova de Meià un apreciable lloc d'estiueig per sa bona temperatura i els bonics paisatges que l'envolten que, junt amb ses nombroses fonts d'aigua riquíssima, conviden a disfrutar a tot plaer de les bel·leses de la naturalesa. La font de l'Ampolla, d'aigua nitrogenada, que neix al dessota de la muntanya del Cogulló situada a l'altre costat del riu Boix, és, de totes, la de més anomenada. Remuntant el riu, es troba a la seva ribera dreta, la font de la Sarganera i de la majoria de les altres fonts n'anirem parlant quan les visitem o bé en passar prop d'elles.

També la privilegiada situació de dita vila, permet considerar-la com un bon centre d'excursions, tant pels aficionats a conèixer i admirar els monuments i records de la vellúria, com pels que vulguin fer agradoses ascensions muntanyenques.

Té una certa anomenada la fira de perdius que es celebra a Vilanova l'11 de novembre de cada any, on s'apleguen gran nombre d'exemplars domesticats que es venen a preus molt pujats, car són nombrosos els compradors que hi acudeixen de tots els indrets de Catalunya, sobretot de la terra baixa. Els llocs on es dediquen més especialment a aquesta original avicultura, són els pobles que formen el municipi de Sant Miquel de la Vall i a Llimiana, els pagesos dels quals fan covar per les lloques tots els ous de perdiu que troben pel bosc, resultant molt curiós veure en aquells pobles, en certes èpoques de l'any, grans remades de perdius en llibertat. Això prova que hi ha abundància de caça, essent un dels altres atractius que posseeix la comarca.

Tornant a les excursions que es poden fer des de Vilanova, esmentarem molt de correuita alguns dels itineraris més interessants que es poden recórrer, així com també, ens proposem descriure, encara que superficialment, els més notables edificis religiosos i civils que es troben escampats per aquella encontrada, però, abans, considerem necessari donar una idea general de la situació de la mateixa,

1 P. ROIG I JALPI, obra citada, pág. 69.

o sigui de la Conca o vall de Meià. Els seus límits geogràfics són: per llevant, l'antiga baronia de Lavança, el terme de la qual pot considerar-se com una perllongació de dita conca; afronta al nord amb l'alt i enesprat murallam del Montsech Oriental, baixant un dels seus estreps a trobar el coll d'Orenga i s'enfila després per l'arrodonida muntanya de Sant Mamert (alt. 1.365 metres) de la qual es desprèn una serra poc alta, on hi ha a la seva meitat el castell de Vall d'Eriet i continua paral·lelament amb la de Sant Mamert fins a Clua i Gàrsola, tancant la Conca pels costats de ponent i de migdia. La llargària de la vall és d'unes dues hores i l'amplària màxima de 45 minuts. Políticament i religiosa, els límits pel cantó oest deuen posar-se tocant la ribera esquerra del Noguera-Pallaresa, des de la seva sortida del Pas dels Terradets fins a La Massana, per haver depès tots els pobles i llocs que hi ha en aquells vessants, del priorat de Santa Maria de Meià.

Havent ja descrit els més notables monuments que hi ha dins del terme de Vilanova, ens pertoca parlar ara en primer lloc del poble i de l'antiga col·legiata i priorat de Santa Maria, cap de la baronia de Meià i per tant, el lloc més capdal de la Conca per drets històrics i religiosos.

Hi porta des de Vilanova, en mitja hora, un camí veïnal en regular estat de conservació que passa en mig d'extensos oliverars, els quals junt amb el blat, són la principal riquesa agrícola de la Conca. Es conreua també la vinya, però no en molta extensió, com tampoc són de tanta importància els altres cultius de la terra. Es troba primerament la susdita vila, la situació de la qual és desembarassada i d'aspecte simpàtic. Conserva encara bona cosa de son caràcter antic, tenint dos portals, un a cada entrada de la població, i voltes en alguns dels seus estrets carrers, campejant-hi en moltes de les cases escuts i altres senyals que denoten la importància de son passat, L'edifici que serveix ara de casa consistorial del poble, està situat a la plaça principal. És de pedra picada i havia estat antigament una capella dedicada a N. D. del Roser, qual construcció sembla pertànyer al segle xvi o al següent.

A les afores de Santa Maria, al peu del camí, hi ha diferents fonts. La primera que es troba anant-hi des de Vilanova, és un petit rajolí d'aigua, però les altres dues, situades una a cada entrant de la vila, són molt abundoses i d'aigua fresquíssima i bona. La del cantó de llevant es coneix per les Fontanelles i l'altra per la Font del Poble.

S'havia conegut en temps passats la vila de Santa Maria pel nom

En Sanpere i Miquel, sense profunditzar la qüestió, però referint-se al nom d'aquesta conca, diu que del blat de moro se'n deia *meià* en català antic.

En llatinitzar en els documents medievals el repetit nom, ho feien designant-lo *medianensis* o *mediano*.

Està situada l'església de Santa Maria a unes tres centes passes de la vila. Fou primer un convent de monjos benedictins la fundació de la qual es retrassa en el temps dels Gots, i seguint la tradició, va ésser pels volts de l'any 781 quan un pastor retrobà la imatge de la Verge Maria que havia estat amagada dins d'una cova situada prop d'un torrent, en direcció a tramuntana, en un lloc nomenat *Vinyal* (1).

L'expresada data no està confirmada per cap document, però es dona com a certa l'existència en 808 d'un abat de nom Ot «fuisse, —diu el cèlebre P. Jaume Caresmar, Abat del Monestir de les Avellanès— ibi Abbatem nomine Odo an. 808 in Podio Madiani», en qual cas es podria creure que tingués una major antiguitat el convent (2). En canvi, el P. Villanueva no més fa esment d'una acta de dedicació de l'any 939 (3).

Mort Almançor (1002), i nomenat *hagib* son fill Abd-el-Melik, efectuà aquest tot seguit (1003) una invasió per la frontera lleydatana, durant la qual destruï moltes poblacions i esglésies entre elles la de Santa Maria de Meià (4). Això ve confirmat per una escriptura de l'arxiu del monestir de Sant Sadurní o Cerní de Tabèrnoles, en què un Guitart Guillem, en fer en 1080 donació, junt amb sa família, del monestir de Santa Maria al de Tabèrnoles, situat a les riberes del riu Balira, fa constar que havia estat destruït primer pels sarraïns i més tard pels llops i la sequedat (5).

Aquest Guitart Guillem fou un dels cinc cavallers principals que N'Ermengol de Barbastro donà com a penyora als comtes de Barcelona En Ramon Berenguer i la seva muller N'Almodis, en seguretat del convingut a 25 de juliol de l'any 1063, referent a fer la guerra als alarbs (6).

No estaria molt temps el monestir orfe de sos monjos, per tal com a 2 de les kalendas de febrer de l'any de l'Encarnació del Senyor

1 P. ROIG I JALPI, obra citada, pág. 32.

2 ANTONET D'ALENTORN, *L'Estel de Núria*, any 4 n.º 94.

3 P. VILLANUEVA, obra esmentada, vol. VI pág. 271.

4 FRANCESC CARRERAS I CANDI. *Geografia General de Catalunya*, vol. Catalunya, pàgina 908.

5 BALARI. *Orígenes Históricos de Cataluña*, pág. 278.

6 MONFAR, obra citada, vol. I. pág. 325-326.

1095, que fou el 35 de Felip, rei de França, el fill de l'esmentat cavaller, N'Ermergaudo Polleno, arcedià de Barcelona, va deixar al monestir de Santa Maria totes les esglésies que havien estat dels seus avantpassats, en qualsevol part del món que elles es trobessin. En l'escriptura de la citada cessió, en parlar N'Ermergaudo o Ermenardo del seu pare, li dona el tractament de *Magnisimus Monarche Medianensis* i encara que no es pot creure en l'existència d'un reialme particular a la Conca, amb tot senyala una enlairada categoria en aquest cavaller (1). Ho confirma també un altre document, que és la convenció feta a 8 de les kalendas de març de l'any 7 del rei Felip, entre l'Arnau Mir de Tost i sa muller Arsendis i En Ramon Arnau de Meià, prometent aquest darrer que estaria a son servei tots els dies de la seva vida i els ajudaria contra tots els homes, exceptuat En Guitart Guillem, sa muller i fills (2).

En 1210 governant el monestir Raimond, primer abat d'aquest nom, es començaren les obres de la nova fàbrica de l'església, probablement l'anterior a l'actual (3). Aquella, per la descripció que en fa el repetit P. Roig i Jalpi, era d'estil romànic, amb la clàssica orientació de ponent a llevant i tenia tres entrades una de les quals donava al claustre. Al mig del creuer, sostingut per quatre pilans, hi havia el cimbori o cúpula de figura de mitja taronja amb quatre finestrals que donaven llum a l'interior del temple. Damunt del cimbori s'alçava el cloquer de forma vuitavada amb finestres que contenien cinc campanes (4). Dissortadament, no en resta res en l'actualitat d'aquest temple ni del claustre. El propi abat Raimond fou qui traslladà al monestir la imatge de la Mare de Déu de Meià, col·locant-la en lloc proeminent a l'altar major.

S'ha dubtat també pels historiadors, d'haver existit o no en aquest monestir la dignitat d'abat, però sembla que en diferents escriptures antigues així se'ls designa, essent En Guillem de Puigpardines, en 1321, a qui es dona aquest tractament per darrera vegada (5).

Secularitzat el monestir en 1346, fou el seu primer prior N'Uc Turillen, prevere, cardenal de la santa església romana, del títol de Sant Llorenç in Damaso qui tingué el priorat en encomanda (6). Depenia aquest priorat directament de la Seu Apostòlica i no estava

1 P. ROIG I JALPI, obra esmentada, pág. 66.

2 P. CARMESMAR, document n.º 313.

3 P. ROIG I JALPI, obra citada, pág. 76.

4 P. ROIG I JALPI, obra esmentada, pág. 44.

5 " " " " " 115.

6 " " " " " 117.

subjecte a cap altra jurisdicció eclesiàstica, però tenia la prerrogativa d'assistir a tots els Concilis provincials. Per raó de posseir el prior la jurisdicció civil i criminal en son territori i no tenir superior eclesiàstic a Catalunya, podia estar insaculat per oidor i diputat de son estament, com també devia ésser convocat en la celebració de corts generals.

Quedà extinguit el priorat amb En Vicens d'Antonio, natural de Graus i doctor teòleg de Cervera, qui morí a 16 d'agost de l'any 1842 (1).

Convertida després l'església en parròquia, ha vingut conservant aquest caràcter, regentant-la un rector amb categoria d'arxiprest.

El temple actual pertany a la *xvii*^a centúria i és poc notable baix el punt de vista artístic. Es començà l'any 1677, qual data està gravada en el primer pilà del temple entrant a mà dreta i es cobriria la volta en 1693 data que es llegeix en la clau de sobre l'altar major. Té una espaiosa i elevada nau d'estil greco-romà amb ornaments dòrics a l'arrancament de les voltes. Al mig de l'església hi ha el cor, petit i senzill, i penjada al mur esquerre es veu l'orgue, de bones proporcions i de gust barroc, amb les portes exteriors pintades en tons terrosos, representant l'Anunciació de la Verge, de dibuix bastant correcte. (Làrn. LIX). A la part inferior de l'orgue es llegeix la data de 1720 que correspondrà a la de la seva construcció.

L'altar major és un baldaquí format per vuit esveltes columnes de les quals parteixen uns encorvats ornaments que sostenen el grup escultòric de la Santíssima Trinitat amb què remata el baldaquí. Aquest aixopluga la imatge de la Verge Immaculada, de peus sobre l'Arca de Noé la qual està sostinguda per la barca i les aigües del Diluvi i, per completar el simbolisme, descansa tot plegat sobre el tabernacle del temple de Jerusalem. Per un anacronisme, la Mare de Déu està representada en sa infantesa, confonent la Concepció amb l'Assumpta, puix que aquesta darrera invocació i no aquella és la de la titular de la parròquia. Tant les columnes com la resta de l'altar, estan ornamentats amb excessiva riquesa de daurats, en perjudici de llur serietat. El feu construir el prior En Francesc Llobet i Mas, qui prengué possessió del càrrec en 12 de juliol de 1785, havent-se col·locat l'altar en son lloc a començaments del segle *xix*.

Tanca el fons de l'absis, de dalt a baix, un envà pintat representant un grandíol altar d'estil barroc molt recarregat de tota mena

1 P. ROIG I JALPÍ, obra esmentada, pág. 121.

d'ornaments, no mancat, però, de certa visualitat i perspectiva. Al mig, a no gaire alçària, hi està col·locada a dins d'un nínxol, l'antiga i miraculosa imatge de Nostra Dona de Meià, patrona de tota la conca. (Làm. LIX). Apareix sentada, revestida de dolça i majestuosa dignitat, portant a la mà una poma i sostenint en son braç esquerre el Jesuset, d'expressió somrient. És una interessant escultura de talla policromada pertanyent al segle XIV i gràcies al bon encert d'haver-li llevat les antipàtiques vestidures amb què enlletgeixen tantes imatges, pot lluir aquesta ses belles proporcions artístiques. Amida 1'10 metres d'alt. Com havem dit, estava abans en el lloc més principal del temple, d'on la varen treure, postergant-la, quan es col·locà el nou altar anteriorment descrit.

En les capelles laterals que en nombre de tres hi ha a cada banda del temple, es veuen alguns bons quadres pintats sobre tela. En un d'ells, col·locat a la capella de mà esquerra més aprop de l'altar major, hi està representat al mig, Sant Antoni de Pàdua tenint a la seva esquerra Sant Didac i a la dreta Sant Francesc Xavier, havent-hi al dessota un escut amb atributs priorals i una cartel·la amb la següent inscripció que copiem literalment: «A fet pintar est quadro a sa major devoció lo Molt Il·lustre Sr. Dn. Fa Diego Matas y Nadal; trobantse prior en lo priorat de Santa Maria de Meyà en lo any 1692. Sent de edat de 64 anys».

En la primera capella entrant a mà dreta, hi ha un estimable retaule pintat, on està representada la Crucifixió del Senyor, obra probablement del segle XV, i les dimensions de la qual són de 1'10x0'85 m. (Làm. LVIII). Al dessota de l'esmentat retaule, hi està col·locat arran de terra, un senzill sarcòfag de pedra amb la tapa a dos vessants, on es veu un escut i inscripcions molt borroses que apar es refereixen a alguns priors. Altres sepultures es conserven també, les quals estan situades en el pati de l'abadia, adossades al mur esquerre del temple. (Làm. LX). Aquesta part del mur formava part de la vella església romànica anterior a l'actual, on s'acusa encara l'arc de la porta que posava directament en comunicació amb el claustre del mateix estil, que, com el temple, no existeix avui dia.

Els esmentats enterraments es componen de cinc làpides o tapes de pedra superposades, dues d'elles completament llises i les altres ornamentades amb escuts i dibuixos diferents i d'època bastant llunyana. Els de la làpida inferior, quasi ja no es distingeixen, degut a estar la pedra molt gastada, fins a l'extrem de deixar al descobert el dintre del sarcòfag, on es veuen, escampats arreu, molts ossos humans.

No oferint prou resistència el repetit mur antic de l'església, es bastí al seu costat el campanar actual, les obres del qual s'acabaren en 1908. A continuació hi ha la casa prioral, que és un gran edifici quadrat sense cap detall artístic. A l'altre costat de l'església, hi ha el fossar, notant-se sobre la porta d'entrada un escut i la data de 1835.

Ja s'ha fet esment del gran poder temporal i espiritual que posseeix el priorat i completarem ara la ressenya amb algunes altres dades, molt poques, sols les més interessants, car, del contrari, es faria interminable aquest treball.

En una donació feta per Garcendis a 7 de les Kalendas de juliol de 1068, es cedeix a Santa Maria de Meià, el convent i església de Santa Maria de Palau, situada en la Baronia de Rialp, prop de Pons (1).

En 1103, un Guillem, sacerdot, disposa en son testament que s'entreguin set uncies i tres mancusos a Santa Maria de Meià en profit de dita casa, de l'Hospital i per les obres del pont (2),

L'any 1244 En Jaume de Cervera, senyor de Vilanova de Meià, deixa a Bertran, prior de Santa Maria i als seus monjos, tot el que abans havia estat monestir de monges baix l'advocació de Sant Pere, situat en el lloc nomenat Riu de Sant Pere (3). Es diu que aquest personatge estava enterrat a Santa Maria en una sepultura ornamentada amb sis escuts d'armes, en cada un dels quals hi havia representat un cèrvol (4).

D'un fet luctuós parlarem ara, com és la mort violenta d'un capellà de la santa església prioral de Santa Maria, que fou assassinat en cert indret que se'n deia els Prats. En desagravi de tal sacrilegi, els habitants de l'encontrada aixecaren en aquell lloc una alta creu de pedra, de la qual no més en resta el record històric (5).

Aprofitant l'avinentesa de parlar de la dita desapareguda creu, farem esment de la que hi ha a poques passes de l'església de Santa Maria. Està envoltada completament d'oliveres i és de pedra, d'estil renaixement, i bastant bonica. En la part superior del fust poligonal de la creu, es llegeix una inscripció que segurament correspondrà a l'època de la seva erecció. Diu així:

1661

EL | CANO | CE | MO

1 P. ROIG I JALPÍ, obra esmentada, pág. 63.

2 P. CARESMAR, document 345.

3 P. ROIG I JALPÍ, obra esmentada, pág. 69.

4 " " " " " " 49.

5 " " " " " " 103-104.

Plaçat al cim de la serra que s'aixeca al SO. de la col·legiata, hi ha el castell de Vall d'Eriet, que, segons algun autor, és el que a finals del segle XIII i començaments del XIV era conegut pel *castell de Meià*. La seva situació, en un enasprat roquissar, el feia en sa època inexpugnable, dominant tot aquell territori i més enllà encara. Els seus enderrocs s'albiren de molt lluny i d'aprop és d'admirar la construcció de les seves gruixudes parets, en particular les corresponents al que feia de torre i d'absis de la capella del castell.

Dels senyors de Meià se'n tenen noves des de llunyanes èpoques. Ja abans d'aparèixer el gran cavaller En Guillem Guitart, que havem esmentat en parlar de la destrucció de Santa Maria pels alarbs, surt un Ferrer de Meià en la *x^a* centúria.

A 4 de les nones de juny de l'any 1236, En Pere de Meià, per consell de la seva mare N'Alaydis de Meià i el seu oncle En Bernat de Meià, prestà jurament a presència d'aquest darrer, de B. de Petra Alba, de Fra P. de Santa Maria i de R. sagristà de Meià, dient que obeirà els manaments de l'abat Arnau d'Ager, pels rèdits i drets que a dit abat pertocaven sobre el castell d'Eriet i els seus termes. Es celebrà aquest acte en el monestir de Santa Maria i per major cautela i seguretat donà En Pere de Meià per fiança En Jaume de Corbera (1).

Un dels que envià carta de deseximent al rei Pere II *el Gran*, (1276-1285) fou En Guerau de Meià (2).

En 1313 pertanyia el castell a En Ramon d'Alemanys i amb motiu de casar-se la seva filla N'Agnès amb Acart de Mur, passà a mans d'aquest cavaller del Pallars (3).

En temps de N'Anfós III (1327-1336) tenia el castell l'infant Ferran, fill de la reina Elionor de Castella, com a senyor del marquesat de Camarasa, del qual depenia tota la Conca de Meià.

Quan la revolta contra Joan II (1458-1479) era el castell d'En Gabriel de Vergós, donzell, qui es declarà a favor de la causa catalana. Condemnat per rebel En Vergós, el rei el desposseí de son patrimoni, fent-ne donació a En Roderic de Bobadilla, a 29 de novembre de 1462 (4).

JOAN ROIG I FONT

(Acabarà)

1 P. CRESMAR, documents 152 i 663.

2 MONFAR, obra citada, vol. II pàg. 16.

3 FRANCESC CARRERAS I CANDI. *Butlletí del C. E. de C.*, any VII.

4

» » » » » » » »

VI Concurs d'Arquitectura

ARQUEOLOGIA ARQUITECTÒNICA

Tema I.—L'Arquitectura neo-clàssica a Catalunya en alguna de les seves comarques. [Premi: De l'Excm. Mancomunitat de Catalunya: 150 ptes.]

Tema II.—Recull de patis barcelonins anteriors al segle XIX. [Premi: De l'Excm. Ajuntament de Barcelona: 300 ptes.]

Tema III.—Monografia o recull de monografies d'edificis gòtics religiosos emplaçats dins la diòcesi barcelonina. [Premi: De l'Il·ltm. Sr. Bisbe de Barcelona. L'obra: *Las casas de Religiosos en Cataluña*.]

Tema IV.—Estudi monogràfic d'una masia catalana inèdita. [Premi: Del Sr. Miquel Vega i March, Director de l'Escola de Belles Arts: Els volums publicats de *Arquitectura y Construcción*.]

Tema V.—Monografia d'una casa senyorial barcelonina. [Premi: Del Sr. Francisco del Villar i de Carmona, Ex-president de l'«Associació d'Arquitectes de Catalunya»: 125 ptes.]

PROJECTES D'ARQUITECTURA

Tema VI.—Projecte d'Escola per a una població catalana de vuit mil ànimes. [Premi: De l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona: 125 pessetes.]

Tema VII.—Projecte d'embelliment d'un indret de la Barcelona vella. [Premi: Del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA: 125 ptes.]

Tema VIII.—Cròquis d'Urbanització de la plaça projectada a l'extrem superior del Passeig de Sant Joan. [Premi: Del President de la Secció d'Arquitectura, Sr. Guillem Busquets: 125 ptes.]

Tema IX.—Projecte d'hostal rural a emplaçar en una població de Catalunya. [Premi: De la Secció d'Arquitectura: 125 ptes., i de la «Societat d'Atracció de Forasters de Barcelona»: L'Album *Barcelona*, editat per la mateixa i la medalla d'argent de la Societat.]

Tema X.—Projecte d'estació intermitja de ferro-carril metropolità aplicable a Barcelona. [Premi: De l'Associació d'Arquitectes de Catalunya: 100 ptes. Accésit: De la mateixa entitat: un exemplar de l'obra *Etude de la plante*.]

CONDICIONS

- I.—Tots els socis del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA podran concórrer als temes d'Arqueologia arquitectònica; tan sols els alumnes de l'Escola d'Arquitectura podran optar als temes de Projectes, havent de satisfer els no socis del CENTRE la quota d'admissió de 5 pessetes.

- II.—Els treballs seran rigurosament inèdits i els projectes caldrà presentar-los en forma apta per facilitar-ne l'exposició que oportunament se'n farà. El plaç d'admissió dels treballs finirà el 31 de desembre de 1923, rebent-se fins a aquesta data en el local social del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.
- III.—Tots els que desitgin concórrer al tema VIII poden dirigir-se a la secretaria del CENTRE a les hores esmentades on els seran facilitades totes les dades relacionades amb el mateix.
- IV.—El jurat qualificador del present concurs l'integren: El President del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA; el President de la Secció d'Arquitectura, Sr. Guillem Busquets; Sr. Adolf Florensa, delegat per l'Escola d'Arquitectura; Sr. Miquel Madorell, delegat per l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, i Sr. Lluís Bonet en representació del Sr. Josep Puig i Cadafalch.
- V.—El jurat està facultat per deixar d'adjudicar els premis que consideri oportú, així com per canviar l'adjudicació d'algún d'ells.

Barcelona, maig de 1923.

Crònica del Centre

MAIG DE 1923

CONFERÈNCIES.—El dia 4, el Sr. Josep M.ª Guilera, acabà la seva conferència sobre el tema: *Del Pireneu al Marroc*.

Els dies 11 i 18, el Dr. Marian Faura i Sans donà dues conferències sobre: *Un viatge per Europa*, i el dia 25 el Sr. Joan Sellés i Ferran, ressenyà una *Excursió al Pedraforca, Cadí i Andorra*.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA.—*Excursions i visites*: En els dies 19 a 21, s'efectuà una excursió a Les Guílleries seguint el següent itinerari: Vich, Vilanova de Sau, Tavertet, Rupit, Santuari de la Salut, Santuari d'Alfar i Amer.

El dia 6, tingué lloc una visita als jardins del laberinte d'Horta, per fer demostracions pràctiques sobre el tema de la conferència donada el dia 5 d'abril darrer, amb motiu del Curset de Conferències de Fotografia pel Sr. Rafael Areñas que versà sobre *Retrat i composició de figura*.

El dia 13, s'efectuà una excursió a Cornellà, Sant Boi i Prat del Llobregat com a complement de la conferència del Curset donada el dia 22 de març darrer, pel Sr. Josep M.^a Cò de Triola sobre el tema: *Fotografia a l'aire lliure*.

SECCIÓ D'ESPARTS DE MUNTANYA.—*Excursions i visites*: El dia 6, assistiren a l'Aplec Excursionista de Catalunya, organitzat aquest any pel Club Muntanyenc.

El dia 10, anaren a Manlleu i Sant Pere Pescador, el dia 13, a Sant Quirze de Besora i Santuari dels Munts, els dies 20 i 21, a la serra del

Cadi i a la Costa Brava; i els dies 27 i 31, efectuaren dues excursions a Santa Cristina i a Santa Fe i Les Agudes.

El dia 25, tingué lloc el repartiment de premis de la cursa de skis fons correguda a Núria el 19 de març darrer.

SECCIÓ D'ENGINYERIA.—El dia 30, aquesta Secció inaugurà una Exposició sobre les instal·lacions hidro-elèctriques a Catalunya, amb el concurs de totes les Companyies d'Energia Elèctrica de nostra terra.

SECCIÓ D'ARQUEOLOGIA.—*Conferències:* El dia 2, el Sr. Pelegrí Casades i Gramatxes, donà una conferència sobre Art Antic, Grècia Primitiva; el dia 16, el mateix senyor donà continuació a la conferència anterior, tractant de la Grècia Arcàica.

El dia 23, el Sr. Agustí Duran i Sanpere donà una conferència sobre: *Els retaules de pedra catalans*.

Excursions i visites.—Durant aquest mes tingueren lloc les següents visites: el dia 13, a l'església-basilica de Ntra. Sra. de la Mercé, i el dia 27, a les col·leccions Dupont.

S'efectuaren també dues excursions: a la conca de Meià, el dia 26, i a Girona els dies 20 i 21.

Noves

Premi.—L'Ajuntament de Barcelona, seguint el costum d'altres anys, ha senyalat un premi de 300 ptes. pel concurs d'enginyeria que organitza la Secció d'Enginyeria del Centre. El cartell corresponent serà publicat en aquestes planes oportunament.

Obituari.—Hem tingut el dol de perdre un estimat consoci nostre, el Sr. Enric Llorens (d. e. p.) que sempre s'havia distingit pel seu amor al CENTRE. A la seva família li endrecem el nostre pésam més sincer.

Noves publicacions.—Estan a punt de sortir a la llum diverses publicacions del CENTRE que, com les anteriors, creiem seran ben rebudes dels nostres consocis i excursionistes en general. Són aquestes els fulletons «Xalet d'Ull de Ter», «La Maladeta» i «Santa Maria de Ripoll» així com la sisena i setena sèries de postals del Pireneu Català.

Serà el primer fulletó una breu ressenya dels camins d'accés a Ull de Ter, mentre que els dos darrers formaran ja una més documentada guia dels llocs que descriuen. Als socis del CENTRE se'ls entregará gratis el primer i a meitat de preu els altres dos.

En quant a les col·leccions de postals, la 6.ª comprèn les riberes i cims de la vall de Caldes de Bohí i la 7.ª reproduïx bells indrets dels Pireneus Occidentals. Ambdues competeixen en pulcritud amb la 5.ª editada l'any passat.

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aran)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE MAIG DE 1923

TEMPERATURES A L'OMBRA				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA ABSOLUTA en 24 hores	MÍNIMA ABSOLUTA en 24 hores	MITGES MENSUALS A 0° I A LA GRAVETAT NORMAL	
8 matí	4 tarda			8 matí	4 tarda
11°4	15°4	30° (dies 4 i 5)	0° (dia 27)	681.7 mm.	680.9 mm.
Oscil·lació extrema mensual 30° Variació màxima diurna (dia 4). 22°		MITGES MENSUALS		A 0° I AL NIVELL DE LA MAR	
		18°8	5°3	764.4 mm.	762.35 mm.
				Màxima (dia 1) . . . 769.2 mm. Mínima (dies 9 i 30). 756.9 » Oscil·lació extrema. 12.3 »	

HUMITAT RELATIVA

PLUVIOMETRIA

MITGES MENSUALS	8 matí	4 tarda	
Termòmetre sec.	11°4	15°4	Total d'aigua caiguda en el mes . . . 111.9 mm.
Termòmetre moll	9°01	11°8	Dia de major caiguda (dia 25) . . . 44.6 »
Humitat (percentatge) . . .	71	62.8	Intensitat per dia de pluja i neu . . . 7.46 »
Dies de saturació	2	—	Total d'espessor de neu en el mes . . . 2 mt.
			Dia de major espessor (dia 6). — »
			Vent dominant en els dies de pluja i nevades. NE.-N.

VENT

DIRECCIÓ	8 matí	4 tarda	VELOCITAT EN 24 HORES
Calma	—	—	
N.	8	4	Mitja mensual diària 215.62 ² k.
NE.	8	11	Màxima absoluta (dia 9) 470.700 k.
E.	1	3	Recorregut total en el mes 6.684.300 k.
SE.	7	2	
S.	3	—	
SW.	2	5	
W.	1	2	
NW.	1	4	

ESTAT DEL CEL

DIES	8 matí	4 tarda	DIES DE	NÚVOLS			NUVOLOSITAT	
				CLASSE	8 m.	4 t.	MITGES MENSUALS	
Serens	13	4	Pluja	Cirrus	3	1	8 matí	4 tarda
Nuvolosos	10	12	Boira	Nimbus	3	—	3.9	6.67
Coberts	8	15	Gebre	Stratus	—	—		
			Glacada, 8 m.	Cumulus	5	11		
			Neu					

Les anotacions diàries han estat preses pel G.^a Josep i revisades pel DR. M. FAURA I SANS.